

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2022.3.32>**М. П. Коваль**кандидат юридичних наук,
суддя П'ятого апеляційного адміністративного суду,
ORCID ID: 0009-0005-4781-6431

МЕТОДОЛОГІЯ ПІЗНАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА: СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена висвітленню питання структури методології пізнання правових явищ. Відзначено важливу роль методології, яка дозволяє визначити засоби дослідження, логічні та епістемологічні засади, на яких ґрунтується науковий процес, а також яка є фактором усебічної та об'єктивної гносеології правових явищ.

Розглянуто такі елементи методології сучасного правознавства як: методи пізнання (що являють собою логічні прийоми опрацювання інформації), підходи (той елемент методології, що визначає ракурс пізнання), принципи пізнання (ті незаперечні вимоги, що ставляться до наукового пізнання). Логічні засоби пізнання є основними інструментами наукового дослідження. Сукупність методологічних підходів характеризує особливості методології пізнання конкретного явища.

Відзначено пропедевтичні аспекти гносеології: засоби пізнання окремого правового явища пов'язані з загальними засобами їх пізнання, що пояснюється видовими характеристиками понять; хоча гносеологічні засоби, що використовуються для пізнання окремого правового явища, і не дають повного уявлення про методологію, однак, їх опис дозволяє отримати уявлення про структуру методології загалом; методологія пізнання адміністративного судочинства (як і методологія правознавства загалом) – це систематизований та впорядкований набір засобів пізнання однойменного явища – адміністративного судочинства.

Наголошено, що окремого розгляду потребує питання місця світогляду у методології пізнання правових явищ.

Встановлено, що наукове дослідження є складним і багатогранним процесом, а його фундаментальною основою є використання логічних засобів пізнання. Їх застосування робить можливим систематизацію знань, розширення розуміння та розвиток нових теорій. Сукупність методологічних підходів є тією частиною методології, що визначає особливості пізнання конкретного явища. Вона визначає, що саме буде вивчатися, що потрібно встановити в результаті дослідження, які методи і прийоми будуть використані. Методологічні принципи формують основу для створення системного та обґрунтованого підходу до дослідження, забезпечуючи високу якість та надійність отриманих результатів.

Ключові слова: дослідницький підхід, метод, методологія, принцип об'єктивності, принцип пізнання правових явищ.

Постановка проблеми. Однією з важливих особливостей наукового пізнання є методологія, що обумовлено сутністю та призначенням останньої. Методологія дозволяє не тільки отримати певні знання про об'єкт гносеології, але й зробити можливим процес перевірки отриманої інформації.

Методологія відіграє важливу роль в науковому пізнанні державно-правових явищ, визначаючи способи, засоби і прийоми дослідження, а також логічні та епістемологічні засади, на яких ґрунтується науковий процес. Однією з ключових особливостей методології є її здатність структурувати і систематизувати знання,

будучи фактором їх доступності для аналізу та інтерпретації. Методологія також визначає, які засоби дослідження слід використовувати для отримання достовірних результатів.

Методологія визначає основні кроки, які вчені повинні виконати для досягнення наукових результатів, що може включати в себе визначення дослідницького питання, формулювання гіпотези, збір та аналіз даних, а також формулювання висновків. Методологія визначає межі для перевірки і підтвердження наукових висновків, включаючи в себе вимоги до вірогідності результатів, апробацію дослідницьких засобів, що гарантують надійність і достовірність отри-

маних знань. Методологія визначає для вчених межі логічного та системного мислення, допомагаючи уникнути систематичних помилок та необґрунтованих висновків.

Відтак, методологія є важливою складовою наукового пізнання, будучи фактором усебічної та об'єктивної гносеології державно-правових явищ, що обумовлює необхідність опису методології конкретного наукового дослідження, у тому числі й адміністративного судочинства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукової правничої літератури дозволяє дійти висновку, що проблематика методології правових досліджень загалом і адміністративного судочинства зокрема, є недостатньо висвітленою. Науковці переважно звертаються до питання методології лише у контексті предмета власного дослідження та обмежуються дескрипцією обраних гносеологічних засобів. Так, у цьому контексті згадаємо праці таких вітчизняних науковців, як В. Авер'янов, Л. Анохіна, О. Бачеріков, Ю. Битяк, І. Бойко, А. Бондаренко, І. Бородін, І. Винокурова, П. Едер, А. Зеленов, В. Кампо, О. Капинос, О. Капля, А. Карнарук, Н. Коваленко, Ю. Кравцов, Р. Куйбіда, Є. Курінний, В. Малихіна, А. Манжула, Р. Миرونюк, О. Міщенко, В. Олашин, Р. Ониско, О. Пасенюк, В. Пчелін, В. Решота, О. Свида, М. Смокович, О. Соколенко, В. Стефанюк, Т. Тур та ін.

Водночас, слід вказати на відсутність робіт, у яких би комплексно розкривалось питання розуміння методології сучасного правознавства, наводився перелік методологічних засобів тощо, що є фактором відсутності єдиного підходу до інтерпретації досліджуваної категорії та еkleктизму гносеологічних засобів.

Хоча, слід вказати на те, що у 2008 році О. Меленко було проведено дисертаційне дослідження за тематикою методології правознавства, однак предмет пізнання був обмежений науковим доробком Б. Кістяківського. У роботі зроблено висновок, що «важливими особливостями обстоюваної ним методології правознавства є: 1) не обмеженість методології лише методологічними проблемами права, а включення до неї також наукознавчих проблем самої правової науки; 2) тісне переплетення методологічного знання з предметним знанням, виконання останнім методологічної функції і входження його в арсенал методологічного знання; 3) дослідження методологічних проблем правознавства у контексті відповідних проблем соціально-гуманітарних

наук у цілому та на міждисциплінарній основі» [1, с. 16], однак не йдеться про чітку структуру самої методології.

Згадаємо і дисертаційне дослідження М. Кельмана, у якому автор серед іншого сформулював дефініцію поняття методології правознавства, описавши власне бачення відмінності цього поняття від «методології права», а також «з врахуванням сучасних тенденцій розвитку науки та її методології аргументовано доцільність виокремлення чотирьох рівнів структурної організації методології правознавства – філософсько-світоглядного, загальнонаукового, спеціальнонаукового, окремонаукового» [2, с. 13]. Хоча з останнім важко погодитись, особливо урахуовуючи відсутність чіткого розмежування спеціальнонаукового та окремонаукового рівнів у контексті пізнання саме правових явищ, а також беручи до уваги інший погляд (з яким ми повною мірою погоджуємось) відносно того, що для методології правознавства характерна відсутність власних пізнавальних засобів, тобто тих, які використовуються лише для гносеології правових явищ і процесів, оскільки зазвичай йдеться переважно про логічні методи або окремі підходи пізнання, які застосовуються для гносеології правових явищ.

Саме тому слід погодитись з вітчизняними вченими А. Кучуком та В. Пекарчуком відносно того, що «на сьогодні, урахуовуючи специфіку права як явища соціокультурного, існує необхідність у переосмисленні сутності та ролі методології у вивченні правових явищ і процесів» [3, с. 30].

Відтак, наведене додатково аргументує актуальність обраної тематики дослідження.

Мета статті. Висвітлення структурного аспекту методології пізнання адміністративного судочинства.

Виклад основного матеріалу. Перед викладенням результатів дослідження вкажемо на окремі пропедевтичні аспекти, які у свою чергу є методологічним інструментарієм інтерпретації нашої позиції.

По-перше, відзначимо, що засоби пізнання окремого правового явища пов'язані з загальними засобами їх пізнання, що пояснюється видовими характеристиками понять. Маємо на увазі, зокрема, загальне і часткове. Загальне – це те, що є спільним для всіх явищ, що належать до одного виду. Часткове – це те, що відрізняє одне явище від іншого, що належить до того ж самого виду. Особливості пізнання окремих правових явищ обумовлені їх природою.

Загальні засоби пізнання правових явищ є необхідними для пізнання правових явищ (у цьому сенсі їх можна інтерпретувати як загальний набір методологічного інструментарію), в тому числі і окремого. Однак, для пізнання окремого правового явища слід використовувати частину з цього загального набору методологічного інструментарію, оскільки не всі засоби можуть бути застосовані, виходячи зі специфіки предмета гносеології. Необхідно використовувати ті засоби пізнання, які є можливими для епістемології цього конкретного явища.

Тому розглядаючи методологію вивчення адміністративного судочинства, ми отримуємо знання про окремі методологічні засоби сучасного правознавства.

По-друге, вкажемо на те, що хоча гносеологічні засоби, що використовуються для пізнання окремого правового явища, і не дають повного уявлення про методологію сучасного правознавства (у контексті переліку засобів пізнання), однак їх опис дозволяє отримати уявлення про структуру методології.

По-третє, зауважимо, що ми розглядаємо структуру як організовану або систематизовану упорядкованість, розташування або розподіл елементів чого-небудь. Зважаючи на те, що термін «структура» використовується у багатьох контекстах і може мати різні значення в залежності від галузі знань, наголосимо, що методологія пізнання адміністративного судочинства (як і методологія правознавства загалом) – це систематизований та впорядкований набір засобів пізнання однойменного явища – адміністративного судочинства.

Вирішуючи питання структурних елементів методології сучасного правознавства, на нашу думку, слід урахувати правила, сформульовані ще відомим філософом Рене Декартом. Відтак, почнемо з методів наукового пізнання правових явищ.

У цілому слід зазначити, що переважна більшість науковців вказує саме на методи як складову методології. При цьому, доволі часто також вказується на сприйняття цього структурного елемента як такої засоби, що безпосередньо виконує гносеологічну функцію [4, с. 9-12].

Важко заперечити той факт, що будь-яке наукове дослідження виконується з використанням логічних засобів пізнання. Йдеться про такі логічні прийоми як аналіз та синтез, а також дедуктивний та індуктивний методи, абстрагування, порівняння тощо.

Логіка вивчає закони і форми мислення, а також способи досягнення істинних знань.

Логічні засоби пізнання є основними інструментами наукового дослідження. Вони дозволяють науковцям правильно збирати, аналізувати та інтерпретувати наукові дані, робити обґрунтовані висновки та узагальнення.

Аналіз – це процес розчленування цілого на складові частини. Синтез – це процес об'єднання частин у ціле. Ці два логічні прийоми є необхідними для будь-якого наукового дослідження. Аналіз дозволяє ученому ознайомитися з об'єктом дослідження у всій його складності, а синтез – сформувати цілісне уявлення про нього.

Дедуктивний метод та індуктивний метод є основними методами наукового дослідження. Дедуктивний метод дозволяє вченому робити висновки про окремі явища на основі знань про загальні закономірності. Індуктивний метод дозволяє вченому робити висновки про загальні закономірності на основі вивчення конкретних явищ.

Використання логічних засобів пізнання дозволяє вченим досягти таких цілей наукового дослідження, як: пізнання об'єктів і явищ, їх сутності; встановлення закономірностей розвитку об'єктів і явищ; вироблення наукових теорій і законів; вирішення практичних проблем. Відтак, логічні засоби пізнання є невід'ємною частиною наукового дослідження. Вони дозволяють ученим збирати, аналізувати та інтерпретувати наукові дані, робити обґрунтовані висновки та узагальнення, досягати нових знань про об'єкти і явища навколишнього світу.

Відзначимо, що ці логічні засоби використовуються дослідником у певному ракурсі; науковець концентрує свою увагу на окремому «сегменті» предмета, на певному його аспекті, який і визначає значною мірою конкретний «набір» методів пізнання.

Відповідно, слід вказати на наступний елемент методології правознавства – це методологічний підхід. Одразу зауважимо, що у науковій правничій літературі відсутня єдність поглядів щодо розуміння змісту цього поняття. Однак, найбільш вдалою, на нашу думку, є дефініція, запропонована І. Сердюком, на думку якого методологічний підхід необхідно розуміти як «єдність філософського, (світоглядного), теоретичного і методологічного знання, що постулює загальну стратегію дослідження; відбір досліджуваних фактів та інтерпретацію його результатів і, з урахуванням визначеного ракурсу досліджуваного об'єкта, різниться за своїм змістом» [5, с. 57].

Хоча ми і не погоджуємось з окремим аспектом наведеного визначення, зокрема, мова йде про світоглядне, теоретичне і методологічне знання. Так, залишаються незрозумілими критерії розмежування теоретичного і методологічного. Однак, сутнісний аспект методологічного підходу вітчизняним науковцем все ж таки визначений правильно.

Подібне сприйняття вказаного поняття обґрунтовує і А. Кучук, розглядаючи його як «сукупність вихідних позицій, положень і напрямів дослідження правових явищ» [6, с. 123], що відображає систему «вихідних положень і методів, які у взаємозв'язку з предметом обумовлюють напрям пізнання його конкретного аспекту» [7, с. 11].

При цьому вкажемо на те, що оскільки методологічний підхід визначає інтенцію дослідника, то вибір цього гносеологічного інструментарію визначається предметом пізнання. Саме тому, наприклад, методологія пізнання адміністративного судочинства буде відрізнятися від методології конституційного судочинства чи іншого правового явища.

Сукупність методологічних підходів характеризує особливості методології пізнання конкретного явища, оскільки вона визначає: що саме буде предметом дослідження (окремого етапу дослідження); метою і завданням дослідження (окремого етапу дослідження). Сукупність методологічних підходів визначає, що саме потрібно встановити під час окремого етапу дослідження.

Застосування гносеологічного інструментарію, який визначає окремий ракурс дослідження, обумовлює потребу визначення тих основоположних засад, які дозволять отримати повні знання про досліджуваний предмет та які будуть відповідати вимогам об'єктивності. Саме тому складовою частиною методології мають бути методологічні принципи. При цьому очевидним є той факт, що принципи мають бути однаковими для будь-якого наукового пізнання. Більш того, вкажемо, що, на нашу думку, принципи значною мірою і забезпечують науковий рівень отриманих знань про предмет гносеології.

Серед цих принципів слід вказати, зокрема, на наступні: 1) принцип об'єктивності, який вказує на необхідність вивчення предмета пізнання таким чином, щоб отримані результати були незалежними від особистих поглядів та впливу дослідника; вимагається об'єктивний аналіз фактів; 2) принцип всебічності дослідження, що покликаний забезпечити глибокий та комплексний аналіз обраного об'єкта дослідження. Цей принцип означає включення різних аспек-

тів, вимірів та взаємодій, щоб отримати повний образ об'єкта. Врахування всебічності допомагає уникнути однобічності та забезпечує більш повне розуміння явища чи проблеми.

Водночас, вкажемо також на те, що окремого розгляду потребує питання місця світогляду у методології пізнання правових явищ. Так, додамо, що окремі аспекти цієї проблематики висвітлено у низці робіт М. Корнієнка [8-9].

Висновки. Таким чином, наукове дослідження є складним і багатограним процесом, але його фундаментальною основою є використання логічних засобів пізнання. Їх застосування у наукових дослідженнях робить можливим систематизацію знань, розширення розуміння та розвиток нових теорій. Ці методи є необхідними для розв'язання складних проблем та висунення висновків, які базуються на об'єктивних фактах та доказах.

Сукупність методологічних підходів є тією частиною методології, що визначає особливості пізнання конкретного явища. Вона визначає, що саме буде вивчатися, що потрібно встановити в результаті дослідження, які методи і прийоми будуть використані.

Методологічні принципи формують основу для створення системного та обґрунтованого підходу до дослідження, забезпечуючи високу якість та надійність отриманих результатів.

Список використаної літератури:

1. Меленко О.В. Методологія правознавства в науковій спадщині Б.О. Кістяківського : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2008. 21 с.
2. Кельман М.С. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку: дис. д-ра. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2013. 449 с.
3. Кучук А.М., Пекарчук В.М. Методологія сучасного правознавства: спроба критичного осмислення. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 1 (71). С. 27-31.
4. Кучук А.М., Пекарчук В.М. Методологія правових явищ в умовах сучасного правового дискурсу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип.1 (42). С. 9-12.
5. Сердюк І.А. Інтерпретація поняття методологічний підхід у сучасній правничій науці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 52-58.
6. Кучук А.М. Основи теорії правового поліцентризму: монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 312 с.

7. Кучук А.М. Феномен правового полі центру: загальнотеоретичний і методологічний аспекти: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Івано-Франківськ, 2017. 36 с.
8. Корнієнко М.В. Принцип верховенства права як джерело адміністративного права. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. № 1. С 123-131.
9. Корнієнко М.В. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод як джерело адміністративного права. *Право і суспільство*. № 3. 2020. С. 145-153.

Koval M. P. Administrative Justice Knowledge Methodology: Structural Aspect

The article is devoted to the issue of the methodology structure of legal phenomena knowledge. The significant role of the methodology allowing determining the means of research, as well as the logical and epistemological foundations on which the scientific process is based and being a factor of comprehensive and objective epistemology of legal phenomena, is noted.

Such elements of the modern jurisprudence methodology as: methods of cognition (which are logical methods of processing information), approaches (the element of the methodology that determines the angle of cognition), principles of cognition (those indisputable requirements for scientific cognition) are considered. Logical means of cognition are the main tools of scientific research. The set of methodological approaches characterizes the peculiarities of the methodology of knowledge of a specific phenomenon.

The propaedeutic aspects of epistemology are mentioned: the means of cognition a particular legal phenomenon are in connection with the general means of their knowledge, that is explained by the specific characteristics of concepts; although the epistemological tools used to learn about a particular legal phenomenon do not give a complete picture of the methodology, their description allows us to get an idea of the structure of the methodology in general; the methodology of knowledge of administrative justice (as well as the methodology of jurisprudence in general) is a systematized and ordered set of means of knowledge of the administrative justice phenomenon.

It is emphasized that the issue of the worldview place in the methodology of knowledge of legal phenomena requires separate consideration.

It has been established that scientific research is a complex and multifaceted process, and its fundamental basis is the use of logical means of cognition. Their application makes it possible to systematize knowledge, expand understanding and develop new theories. The set of methodological approaches is that part of the methodology that determines the specifics of cognition of a specific phenomenon. It determines what exactly will be studied, what should be established as a result of the research, what methods and techniques will be used. Methodological principles form the basis for making a systematic and well-founded approach to research, ensuring high quality and reliability of the obtained results.

Key words: *research approach, method, methodology, principle of objectivity, principle of knowledge of legal phenomena.*